

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

Мирзо Улуғбек номидаги Самарқанд Давлат
Архитектура - Курилиш Институтини

“Курилишни бошқариш” факультетини
“Касбий таълим” кафедрасини

Диплом лойиҳасининг ТУШУНТИРИШ ХАТИ

Мавзу: Рангтаъсвирда табиат манзарасини тасвирлаш ва уни
ўқитиш услуби (мойбўёқ).

Кафедра мудири: доц. Рахимов А.Қ.
Раҳбар: катта ўқитувчи Тўраев Ф.Т.
Битирувчи: 401- КТ(с) гуруҳини
талабаси Турсунова Хуснобод.

Самарқанд 2012 йил.

МУНДАРИЖА

1. Кириш	1-2.
2. Мавзуни тахлилий асослаш.....	3-13.
3. Ўқув услубий қисм.....	14-48.
4. Ўқитувчининг тақвим мавзу режаси	14-48.
а) Дарс конспектининг тахминий намунаси.....	33-38.
б) Дарс тахлили.....	39.
в) Дарсдан ташқари тарбиявий соат тахлили.....	40-42.
г) Дарсга тайёргарлик кўриш режаси.....	43-44.
д) Гуруҳни ўрганиш учун тавсиялар.....	45-48.
5. ХХІ аср Касбий таълим ўқитувчисига қўйиладиган замонавий талаблар.....	49-50.
6. Табиатни муҳофаза қилиш.....	51-54.
7. Хулоса.....	55-56.
8. Иллюстрация.....	57-62.
9. Фойдаланилган адабиётлар	63-66.

ТУРСУНОВА ҲУСНОБОД

Ўзбекистонда жадал сураътлар билан ривожланаётган саноат халқ хўжалиги иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва маънавий жиҳатдан жаҳоннинг энг ривожланган мамлакатлари қаторида ўрин олишида ижодий натижалар бермоқда. Ўзбекистон олий мажлиси томонидан қабул қилинган “Кадрлар тайёрлаш миллий даструи”, “Таълим тўғрисидаги қонун” муҳим тарихий ҳаракат бўлиб, ундан таълим тизими дунёнинг илғор демократик давлатлари даражасида етказиш ва ёш кадрларни юксак чуқур билим эгаси қилиб тарбиялаш вазифасини қўяди. Касб таълими унга қика вақт ичида коллежларда, олий ўқув юртларида жорий этилди. Маънавий санъатнинг ажралмас қисми тасвирий санъат эга кишиларга эстетик озуқа берадиган санъатдир. Республикамиз кундан-кун чирой очиб бормоқда. Шаҳар ва қишлоқ ўртасидаги тафоввут ўз ниҳоясига етказиб барчани топмоқда. Ўзбекистон республикаси Президентининг 2012 – йил 27 февралда қабул қилинган қарори билан тасдиқланган “Мустаҳкам оила йили” давлат дастурининг ижросини таъминлаш мақсадида “Мустаҳкам оилар жамият таянчи” мавзуида энг яхши мақолалар, фотосуратлар ва ранг тасвир асарлари республика танловинини эълон қилди. Танлов ғолиблари ва совриндорларига мукофтолар Ўзбекистон Республикасининг йигирма йиллик байрами арафасида топширилди ва уларнинг рўйхати матбуотда эълон қилинди. Деб ёзиб қўйибди. Бундай қувончли имкониятдан кўриб ўқиб қувонмай бўладими киши. Мана шундай имкониятлардан фойда танловда ғолиб чиқш ҳар кимга ҳам насиб қилавермайди.

Бунинг учун таълим олаётган ҳар бир талабага санъат мойиллигини, мавжуд иқтидорлик қобилиятини бойитиб уни назарий амалий, илмий жиҳатдан шакллантириш кабилар мақсади қўйилди. Маълумки гўзаллик оламини нафосат сирларини ўрганиш орқали инсонларга кас олий фазилат, эзгуликка етиклаши борасида бошқа бирор соҳа ўқитувчиси тасвирий мутахассисси бера оладиган вазифани бажара олмайди. Дарҳақиқат, ўқувчи ва ёшларни эстетик ва ахлоқий комолотга етказиш, улраг ҳар томонлама маънавий озуқа бериш санъатшунос ўқитувчиси, профессорларнинг тўрт йил

мобайнида ўргатган санъат сирларини тасвирий ва амалий санъат сирларини коллеж талабаларига сидқидилдан ўргатиш мен каби касбий таълим санъатшунос бўлажак ўқитувчисининг зиммасига юклатилганини яхши биламан ва чуқур ҳис қиламан. Шунинг учун, диплом ҳимоямнинг мавзуси “Табиат манзараси” ни чизиш ва ўқитиш услубини танладим. Чунки инсон туғилибдики, табиат билан ошно бўлиб келади. Киши табиатсиз ўзини тасавур қилолмайди. Нафосат куйчиси шоир бўлиб шер тбитмайди, композитор бўлиб қўшиқ басталамайди, аммо ҳаёт таронасини нозик ҳис этиб мўйқаламда жонлантиради. Табиатнинг фусункор чиройи инсонлар билан гўзал, одамларнинг ўзи эса ҳар нарсадан ҳам нафисдир. Ажаб эмаски, кишилар ҳаёти, меҳнати ва яратган санъати уни мафтун этган бўлса. Ижозат берсаларингиз, энди диплом ишим мавзусини таҳлилий асослашга ўтсам.

Инсон онадан рассом ёки шоир бўлиб туғилмайди. Инсонга ҳаётнинг дастлабки кунлариданоқ теварак атрофдаги муҳит, шароит, ҳаётининг воқеа ва ҳодиса таъсир этади. Натижада бола буларга ўз муносабатини билдира бошлайди. Ҳар ким ўз мақсадига, қизиқишига қараб касб танлайди. Қайсидир бир жонга санъат ёки ҳунар турига муҳаббати кундан-кунга ортиб борса, қобилияти ҳам шунга қараб ривожланиб боради. Инсондан қанчалик туғма иқтидор бўлмасин, у қобилиятини такомиллаштириб, назарий билим билан мустаҳкамланиб бормаса яхши натижаларга эриша олмайди. Қобилият - бу тинимсиз меҳнат иштиёқи ва ўз устида ишлашдир. Ҳаётга бировнинг фикрини англаб олиш қийин бўлганидак, чизилган таъсирдаги фикрларни идроклаб тушуниш яна ҳам қийин. Бунинг учун рассом услуби жуда рағбат, фикри тиниқ бўлиши зарур. Ёш мусаввирда бундай теран фикрни тайёрлаш борасида, зўқитувчилар зиммасида катта маъсулият тушади. Деворий муҳаббатли бадиий безак санъати тасвирий санъатнинг бошқа турларидан ўзининг меймончилиikka боғлиқлига узоқ йилларга мўлжалланиб ишланиши салобати, кўлами билан фарқ қилади. Маҳобатли безак рассомдан ҳам меймордан ҳам чуқур маъсулиятни талаб қилади. Чунки, тасвир андозасининг пишиқ яратилиши ҳар бир рассомнинг ҳаёлига, ҳамда унинг дунёқарашига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Фантазия бу рассомнинг маҳорати дунёқарашидан келиб чиқадиган тафаккур ва тасавур маҳсулидир. Мусаввир ҳаёт сирларини қанча чуқур у яратган асар ҳам шунчалик салмоқли ҳамда чуқур маъно ва мазмунга эга бўлади. Агар рассом асарда кўрган нарсаларини – предметларнинг тасвирласа, уларга ифода ва ғоя юкламаса, бундай тасвирнинг мазмуни чекланган бўлади. Шунинг учун ҳар бир ижодларнинг фикр доираси кенг ва теран бўлмоғи лозим. Асар рассом фикри билан унинг ҳаракатига, услубига, ижод этиш воситаларига маҳоратига ҳам боғлиқ. Демак, мусаввир фикри тасвирлаган буюмга кўчада, яъни фикр ижодкор кўли билан тасвирий восита орқали ижод қудрати касб этади. Рассомнинг кўл ҳаракати, услуби, фирки восита бир мақсадга йўналганда композиция ўзининг аниқ ифодасини топадию ҳар бир ижод кишисини жумландан

мусаввир, кўлида қалаш олар эсан, у бутун идроки сезгисини, фикрини шу каламга жаолб қилади. У ўз асори – “севгилисига” айтмоқчи бўлган сўзини юракдан чиқариб айтса, бундай шароитда яратилган асар ўзгаларни асло бефарқ қолдирмайди. Анъана- гоҳида билиб, гоҳида билмай мурожаат этадиган кўҳна бисотимиздир. Анъана халқимизнинг ҳам маданий ҳам маърифий нафосат хазинасидир. У миллий санъатимизнинг ривожланишига энг муҳим шартларидан бири бўлиб ўз ичига дунёқарашимизни миллий хусусиятларимизни ва тафаккуримизни камраб олади. Қадимий санъатимизнинг анъаналари композитция услубида давр талабига қараб янгиланади. Бу ҳал тдрижий табиат қонунига мос равишда кечади. Шу аснода инсонлар онгига ўз таъсирини кўрсатиб уларнинг ҳаёти қувонч ташвишлари ва эстетик талабларига мосланиб боради. Қадимий санъатимиз анъаналаридан фойдаланиб композиция яратган ҳар қандай ижодкор қадимий услубларни ўз онгида яшаб турган янгича замонавий талабдан келиб чиққан ҳолда ҳаётий тажрибаларрига боғлаб янгилашга интилади. “Киимки инсон қиёфасини юксак ва гўзал қилиб тасвир этиш зарурлигини англаш даражасига кўтарилса, у ҳамма бошқа нарсани ҳам юксак ва гўзал тасвирлай олади” (Гёте). Илмнинг пухта эгалламаган одам бамисоли қўлтиқтаёқсиз юролмайдиган кишига ўхшайди. Инсон ўз меҳнатига қанчалик меҳр қўйса, у шунчалик улудир. Ҳаёт мураккаблигини ҳамма ҳам билади, аммо унинг ана шу мураккаблиги сири нимада эканлиги ҳақида ҳамма ҳам мушоҳада қилавермайди. Шунга қарамай ҳаёт гўзаллигидан барча кишилар доимо манфаатдор бўлишига интиладилар. Шунинг учун табиатни асраб – авайлаш дармонсизланган кишига куч-қувват бағишлаш билан баробар бўлган муҳим ишдир. Шундай экан, тасвирий санъат оламига гўзаллик намуналарини табиатдан ўрганган ҳолда олиб кириш лозим. Тасвирий санъат тури- бу дунёқарашимизда таъсир этадиган образли ифоданинг бир кўринишидир. Агар илгари бу нарсага етарли даражада баҳо берлимаган бўлса, эндиликда у илмий ва бадий томондан тадқиқ этилиб ўрганилмоқда. Ҳозирги замон маданиятининг энг муҳим соҳаладин бири сифатида тан олинмоқда.

Тасвирий санъатнинг ўзига хос тилига тушуниш керак. Унинг мантиқи, шакли, тузилиши қонунларини яна бу тилда гапиришини билиш ва ҳис туйғуларини бадиий жиҳатдан ифода бадиий жиҳатдан ифода қилиш ижоднинг асосий йўриғидир. Тасвирий санъат асарини яратиш қонун-қоидаларини ўрганиш билангина ҳар бир ижодкор маҳорат эгаси, уста санъаткор бўлиб қолавермайди. Лекин бу қонун-қоидаларини билаш санъаткорларни кўр-кўрона изланишларидан халос этади, тўғри йўлга солади, чинакам санъат асари яратиш йўлида ҳар жиҳатдан яхши ёрдам беради.

Композиция ижодкор дунёқараши, сезгиси идроки давр талаби туфайли табиат қонун қоидаларига асосланган ҳолда вужудга келади. Ҳиссиётнинг тасвирий талқини орқали у бизга таъсир кўрсатиб эътиборимизни ўзига тортади. Тасвирий санъат назарияси қонун-қоидалари қанчалик пухта ўрганилмасин агар ижодкор томонидан амалий иш, изланиш олиб боришмаса тўлақонли сермазмун тасвирий санъат яратиб бўлмайди. Тасвирий санъат асари кўпроқ амалиёт билан баҳоланганни сабабли у ўрганувчидан икки “қутб” назарий ва амалий¹ амалиётини ўзаро мувофиқ ҳолда боғлаб олиб боиришини талаб қилади. Яъни ҳар бир ижодкор асл мақсадига ҳар қандай назарияни амалда тадбиркорлик ва маҳорат билан қўллаши орқали эриша олиши мумкин. Ижодкор табиат томонидан яратилган нарсаларнинг сирларини ўрганар экан ўз фикрини тасвирларда ифодалашда ўзгалар кўрмаган қарорларни ҳамда улар тушуниб етмаган турфа жиҳатларни топиб талқин этишга ҳаракат қилади. Бундай буюмлар одамда асарда тасвирий санъатининг ягона асоси бўлиб хизмат қилади. Шунинг учун мусаввир табиий воқеаларини қанча кўп идрок этса улар ҳақида чуқур фикр юритса, яъни табиатдан бадиий озуқа олса, иложи борица ўзига хос услуб янгича дастхатда ишлашга ҳаракат қилса одатланса унинг санъат асари шунча таъсирчан жонли чиқади. Ёшлар ижодига ҳаракат ҳаёт тажрибаси бой келса авлод вакилларининг маҳоратлари бирга қўшилиши натижасида кўп миллатли ўзбек маданиятининг хазинасини бойитишни янги такрорланмас,

Ўзига хос қимматли дундоналар пайдо бўлди. Тасвирий санътада барча жанр ва турларнинг мавзу доираси кенгайди. Мазмуни теранлашди. Воқеабанд-тематик картина янги ҳаёт мазмуни билан бойиди, таъсирчан, образли воситалар излаш ўз самараларини берди. Ранг тасвир соҳиблари ўз замондошларининг яратувчи меҳнатлари мавзусига тобора кўпроқ мурожаат қила бошладилар. Ўзбек кишининг интеллектуал жиҳатларини мислсиз ўсгани янги фазилатга эга бўлаётганини ифодалашга интиладилар. Бунинг учун рассомлар меҳнат мавзуси кўламини кенгайтирувчи ижодкор яратувчи инсонни улуғлайдилар. Композицион ёрқин сюжет ечимларини излай бошладилар. Мусаввирлар халқ ҳаёти унинг маиший турмушига кўпроқ эътибор билан қарай бошладилар. Шунинг учун ҳам буюмларда маиший жанрнинг мавзу чегаралари кенгийибгина қолмай, бадиий жиҳатдан ҳам бойиди. Ранг тасвирчилар давр кишининг фикр ва туйғуларини ҳар томонлама акс эттиришига интилдилар. Р.Ахмедовнинг “Тонг”, “Она”, М. Саидовнинг “Оила”, Н. Кашинанинг “Қуруқ ерда”, З. Умарбековнинг “Дўстим”, З.Кавалевскаянинг “Халқ санъати усталари” Р. Абдурахмоновнинг тўй, У. Галдикининг “Гилям бозори” ва бошқа кўплаб картиналар шундай асарлар жумласидандир. Манзара живописи ҳозирги замон Ўзбекистон санъатининг энг кучли томонларидан биридир. Манзара, картина, манзара-образи халқнинг яратувчилик фаолиятидаги ўзига хос хусусиятларини очиқ беради. Мусаввирлар қадрдон ўлка жамолини тасвирлаш орқали табиат – миллий бойлик, инсонга гўзаллика муҳаббат уйғотиши керак, деган фикрни талқин этишади. Манзара жанрини бойитишда давр нафасини ўткир ҳис қила оловчи нозик дидли рассом Ў. Тансиқбоев ўзига хос амалий манзара устаси. Н. Карахан лирик жанрда нафис туйғулар ифодачиси, Р. Темировларнинг хизмати катти. Ҳозирда ўсиб келатёган ёш рассомлар табиат куйчиси академик Ў. Тансиқбоев, Н. Карахан изларидан бориб, “сўқоқ”, “Човоқ”, “Ойдин кўча”, “Лагерга” каби асарлари кўзни қувонтиради. Улар ака ука Алишер ва Азамат Отабоевлардир. Улар ҳам устозлар ишини давом эттириб анъана ва урф одатларини сақлаган ҳолда асарларини миллийликни

сақлаб қолаётганлиги оддий макнзарадаги қуёшли шакларда кўриш мумкин.
Бундай мусавирлар талайгина.

Манзараси объектларида колорит бирлиги ва ёритиш ранги

Манзарани муносабатлар тасвирлаш жараёнида ёш рассом табиатнинг хақиқий бўёқларини тушунишга уларнинг асл ранги умумий туси билан мослигини кўришга бирдагина эришмайди. Табиатдаги бўёқларни нотўғри таҳли этиш натижасида рассом ранг ва тус муносабатларини адаштириб этюдни жозибали чиқишига эриша олади. Айниқса тажрибасиз рассом ёритилишнинг умумий таъсирида табиатдаги ўзгарган ранглари яхши сезмайди. Эрталабки қуёш барча нарсаларга ва объектларга пушти, сариқ, нозик рангини кундузги қуёш ранги олтинсимон, кечкиси тўқ-сариқ ёки кизил рангини башх этади. Тунги ой ёруғлиги нарсалар рангини кўкимтир, яшил томонга ўзгартиради. Электр чироғида нарсалар оч тўқ-сарикни, шом эса тўқ-сарик бўёқни ҳада этади. Демак ёритишнинг ўзгарувчан шароитда нарсалар ранги ёритилиш манбаи таъсирида бўлади. Ёппасига булутлар қуюни билан қопланиб, ёруғлиги тарқалаётган осмонлар нарсанинг шахсий ранги кўпроқ намоён бўлади. Булутли куннинг яшил, текис ёруғлиги нарсаларнинг шахсий рангилардаги характерли хусусиятлари тасвирлашга имкон туғдиради. Манзаранинг турли ёритилган ҳолатдаги этюдларини бажариш учун булутсиз, қуёшли кун, булутли осмондаги қуёш ёруғлиги, кун ботар вақт, булутли кун қош-қорйган пайтларни англаш мумкин. Бундай ёруғликнинг шароитларда машқларни бажара туриб, барча эътиборни табиатдаги умумий тус ва ранг ҳолатини ўзгаришига қаритиш лозим.

Табиат манзарасида кенглик

Манзарали рангтасвирнинг кейинги босқичларида кўп сеанли давомли этюд машқлар бўлиб илгари ўзлаштирилган назарий қоидаларни эслаш амалий кўникмаларни қўллаш, ҳамда янгиликларни ўзлаштириш керак. Узоқ вақтли этюдларда шакллар пухта ишланиши билан ҳам танишиш керак. Уларни бажариш вақти 2-4 соатдан бир неча 10 соатгача давом этиши мумкин. Кўп сеансли этюд қуёшда ҳам булутли ҳавода ҳам белгиланган бир вақтда бажарилиши лозим. Манзара мазмуни унинг ҳаётий мавзуси натуранинг яхлит қуриниши пластик композитсия муносабатларида ҳам

коларитда ҳам асосий аниқлаш композициясини ажралмас қисмидир. Шунинг учун давомли этюд бажариш давомида композиция сюжетини пухта ўрганиш, таҳлил этиш ва уни тасвирлаш муҳимдир. Тасвирлаш текислигида объектлар ва нарсани жойлашувини мукамал тасаввур қилиш зарур. Манзара объектига яқинлашиб ёки узоқлашиб жой хусусиятларини ўрганиш, кўриш нуқтасини топиш мумкин. Композицияда осмон билан ер ва бошқа объектлар орасидаги муносабатлари аниқлаш жуда муҳимдир.

Мана бу табиат манзараси Ургут томонидаги Минглар қишлоғи тасвирланган. Минглар қишлоғи тоғ қўйнида кириб боришда узун бўлиб сой тоғида яъни тоғ ён бағрида кир адирлар ўртасида ястаниб ётган катта қишлоқ. Ҳамзободнинг юқорисида жойлашган қишлоқда кириб борар экансиз бир-биридан гўзал манзарага дуч келасиз. Тоғ ичкарисда етиб борувчи йўл билан ўзгача кўринишда йўл ёқасида тоғдан оқиб келган сув туфайли ҳосил бўлган кўл ҳам қишлоқ фойзига фойз қўшиб тургандек ўзига хос кўринишда. Манзарада баҳор мавзусини охири ёз, мавсумини бошланишини тасвирлаб, шаклларнинг кўринишини ҳам ўша ер табиатига мос равишда бирин-кетин паст-баланд қурилган бўлиб, қишлоқ аҳолисининг эрталабдан уй юмушлари билан шуғулланиб, иссиқина нон ёпиш учун тандирга олов қўяётганидан далолат беради. Қишлоқда тинч ва фаровон ҳаёт ҳукм сурмоқда. Бу эса қишлоқ турмушига фойз қўшиши, тоғи ичига кириб борган соён дилингиз яйраб, ўзингизни енгил тутиб, кайфиятининг очилади. Тоғ қўйнидаги қишлоқ ҳарорати бари-бир ўзгача. Ушбу табиат манзарасини тепадан тасвирладим.

Картинаданнинг узунлиги 1,20 м бўлиб, эни 40 см. Ташкил қилади. Мой-бўёқда ишладим. Уфқ чизиғи тоғ ичкарисида кириб бораётган қишлоқ охирида. Ушбу қишлоқда кириб чизишни болликдан орзу қилган эдим. Ана шу орзуимга ҳам етдим.

манзарани тасвирлашда табиатни синчиклаб ўрганишни талаб қилади. Ҳар бир дарах алоҳида ўзининг характери тузилишига эга. Табиатни турли ҳолатларда, ҳолатлар билан булутлар, ҳар хил дарахлар турларини характери хусусиятини ранг билан тасвирлашни ўрганиш учун натурадан жуда кўп этюдлар бажариш керак. Манзаранинг эффектларини бўёқлар орқали тасвирлаш, мураккаб шаклларнинг чизиш ҳам зарур. Манзаранинг алоҳида объектларини ва майда бўлаклари қаратилган машқларни бажариш билан бир қаторда очиқ ҳавода қатор натюрмортлар бажарилса яхши бўларди. Планерда қуёшда, сояда, яралиш шароитига қараб натюрморт жойлаштирилиб қатор машқларни бажариш мақсадга мувофиқдир. Бундай натюрмортга мисол қилиб А.А. Пластовнинг “Ёз” асарини кўриш мумкин. Дарах соясида қиз билан аёл тасвирланган. Осмондан қумушсимон совуқ ранг соялари эса яшилроқ рангларда эса купгина акс ва шулар мавжудлиги туфайли булутли об-ҳавода ёруғ соялар ўз контрастлигини ёқотади ва енгил ташқи кўринишлари ва юмшоқ соялари фазовий нурларни ёритади. Шаклларни моделлаштириш учун шундай амалга ошириладики, ҳар бир нарс ҳажми ва материални умумий ёритилиш ва муҳит таъсири натижасида пайдо бўлган ранглар билан кўрсатилади. Булутли об-ҳавода колоритли характерли ҳолатни А.А. Пластовнинг ўзим картинасининг натюрморт қисмида кўриш мумкин. Картинадаги воқеа булутлар билан қопланган туш вақтида содир бўлади. Натюрмортдаги нарсаларнинг ёруғ-сояси бир-биридан ҳам фарқланади. Кечки ёритилиш ҳолатидаги натюрморт ранг тасвир мисолида рассмони бошқа “тракторчиларнинг кечки овқати орасида” кўриш мумкин. Нарсаларнинг ёритилган қисмини қизил, тўқ-сарик ранглар билан, соялар эса тўқ ранглардан тасвирланган. Картинкада пешин ранглар қондаси ўйини тасвирланган бўлиб, асар ниҳоятда жозибадор яратилган. Узоқ вақтли этюдларда пухта ишлатиши билан фарқланиши керак. Уларни бажариш вақти 2-4 соатдан бир неча 10 соатларга давом этиши мумкин.

Кўп сеансли этюд қуёшда ҳам булутли ҳавода ҳам белгиланган бир вақтда бажарилиши лозим. Манзара мазмуни унинг ҳаётий мавзуси

натуранинг яхлит куриниши пластик композитсия муносабатларида ҳам коларитда ҳам асосий аниқлаш композициясини ажралмас қисмидир. Шунинг учун давомли этюд бажариш давомида композиция сюжетини пухта ўрганиш, таҳлил этиш ва уни тасвирлаш муҳимдир. Тасвирлаш текислигида объектлар ва нарсани жойлашувини мукаммал тасаввур қилиш зарур. Манзара объектига яқинлашиб ёки узоқлашиб жой хусусиятларини ўрганиш, кўриш нуктасини топиш мумкин. Композицияда осмон билан ер ва бошқа объектлар орасидаги муносабатлари аниқлаш жуда муҳимдир. Натурада манзара композициясини яратиш натюрморт қўйилмалар учун нарсалар тўплаш билан айрим ўхшашликка эгадир. Этюд композицияни яратишда рассмо чуқур фикрлаши жойини танлаш, принциплари ва қоидаларига амал қилиш ва энг муҳими фазовий кенгликни моҳирона тасвирлай олиши зарур. Манзара мавзусини танлашда дид, бадиийлик ва композицияни асарда маромда етказилиб тасвирлаш ранг ва тус муносабатларини яхлитлай олиш рассомнинг профессионал маҳоратига боғлиқ. Маълумки нарсалар ҳатто масофадан ҳажмлилигини, рельефлилигини йўқотиб силуетли текислик характерига эга бўлади. Олд кўринишдаги нарсалар анча ҳажмли соя-ёруғи, контраст бўлиб кўринади. Яқинда жойлашган яшил дала, масофа узоқланган сари яшил ранглар сояси аста-секин мовийга ўтади. Олисдаги тўқ нарсалар очроқ ва кўкимтир бўлиб кўринади. Қуёш нурида булутлар ва узоқдаги қорли тоғ чўққилари қизил рангларга киради. Туман, чанг ёки тутун билан тўйган фазода нарсаларнинг аниқлиги пасаяди. Фазо ҳавода масофадаги шаклнинг аниқ ташқи кўринишини оғина ўзгартирилади. Олд кўринишини тасвирлашда нарсаларнинг шахсий ранглари узоқдагиларда эса шартли ранг муҳим рол ўйнайди. Ҳавойи муҳитда шартли ранглар нарсаларнинг узоқлашатирилади ва аксинча шахсий нарсаларнинг ранглари уларнинг худди олд кўринишига олиб елаётган кўринади. Фазовий сифатларни аниқлашда зарур нарсалар бўлиб мавзули манзарани очиқ фазовий олишлари билан тасвирлаш, масалан тоғлардаги кўп кўринишли дора ёки эгри бугри ариқли кўринишда дарахтли ўрмон ва бир неча дарахтлар кўриниши билан ўтлоқ

хизма қилади. Узоқ кўринишдаги оч тўқли ва ранг тусини тўғри аниқлаш учун ҳаммасини яхлит кўриб майда қисмларга эътибор беримасдан қараш мумкинди. Планер рангтасвирнинг бошланғич таълим босқичида қисқа вақт ва узоқ давомли этюдлар бажарилади. Кейинчалик эса манзара этюдлари ишлаш жараёнида табитанинг нозик ҳолатини тасвирлашга ҳаракат қилиш зарур. Тасвирлаш мобайнида рассом табиатнинг нозик ўзгаришларини кузатар экан ўз ҳиссиётини бўлажак асарда кўрсатишга ҳаракат қилади. Тоғлардаги кўп кўринишли дора ёки эгри бугри ариқли кўринишда дарахтли ўрмон ва бир неча дарахтлар кўриниши билан ўтлоқ хизма қилади. Узоқ кўринишдаги оч тўқли ва ранг тусини тўғри аниқлаш учун ҳаммасини яхлит кўриб майда қисмларга эътибор беримасдан қараш мумкинди. Планер рангтасвирнинг бошланғич таълим босқичида қисқа вақт ва узоқ давомли этюдлар бажарилади. Кейинчалик эса манзара этюдлари ишлаш жараёнида табитанинг нозик ҳолатини тасвирлашга ҳаракат қилиш зарур. Тасвирлаш мобайнида рассом табиатнинг нозик ўзгаришларини кузатар экан ўз ҳиссиётини бўлажак асарда кўрсатишга ҳаракат қилади.

Перспектива фани чизма геометрия предметининг марказий проекциясига асосланганлиги туфайли у реалистик расм яратишда илмий база бўлиб нарсаларни кўз ўнгимизда қандай кўрсак шундай тасвирлашга ёрдам беради.

Кундалик ҳаётимизга ишлатилаётган ва теварак атрофда мазмунили куриш турган нарсаларга назар ташласак уларнинг асл шакли ва каталикларини кўзимизга бошқача бўлиб кўринади. Масалан, пилёа, кўса, лаган, челак, ва шу каби нарсаларнинг ойнали айлан қисмларига ёнроғидан карасак улар элипс тарзида кўринади шунингдек тўғри тўртбурчак шаклдаги нарсаларни масалан стол ёки унинг устида турган китоб ва шу кабилар трапесия шаклда кўринади. Узоқроқдан дарахт симёғоч, улар ҳам юқориқдаги худди шундай дарахт симёғоч ёки ундан бир мунча кичик кўринади.

Дарахтларнинг ранглари ҳам узоқлашган сари ўзгара бошлайди. Узоқдан кўм-кўк бўлиб кўринатёган адирларда яқинлашгач унинг ям-яшил эканлиги ишонч ҳосил қилинади.

Манзара мавзусини танлашда дид, бадийлик ва композицияни асарда маромда етказилиб тасвирлаш ранг ва тус муносабатларини яхлитлай олиш рассомнинг профессионал маҳоратига боғлиқ. Маълумки нарсалар ҳатто масофадан ҳажмлилигини, рельефлилигини йўқотиб силуэтли текислик ҳарактерига эга бўлади. Олд кўринишдаги нарсалар анча ҳажмли соя-ёруғи, контраст бўлиб кўринади. Яқинда жойлашган яшил дала, масофа узоқланган сари яшил ранглар сояси аста-секин мовийга ўтади. Олисдаги тўқ нарсалар очроқ ва кўкимтир бўлиб кўринади. Қуёш нурида булутлар ва узоқдаги қорли тоғ чўққилари қизил рангларга киради. Туман, чанг ёки тутун билан тўйган фазода нарсаларнинг аниқлиги пасаяди. Фазо ҳавода масофадаги шаклнинг аниқ ташқи кўринишини оғина ўзгартирилади. Олд кўринишини тасвирлашда нарсаларнинг шахсий ранглари узоқдагиларда эса шартли ранг муҳим рол ўйнайди. Ҳавойи муҳитда шартли ранглар нарсаларнинг узоқлашатирилади ва аксинча шахсий нарсаларнинг ранглари уларнинг худди олд кўринишига олиб елаётган кўринади. Фазовий сифатларни аниқлашда зарур нарсалар бўлиб мавзули манзарани очиқ фазовий олишлари билан тасвирлаш, масалан тоғлардаги кўп кўринишли дора ёки эгри бугри ариқли

кўринишда дарахтли ўрмон ва бир неча дарахтлар кўриниши билан ўтлок хизма қилади.

XXI аср касбий таълим
ўқитувчисига қўйиладиган
замонавий талаблар

Бугунги кунда жаҳонда давом этаётган глобаллашув жараёнини, ривожланиш даражасидан қалбан назар дунёдаги барча мамлакатларга ўз таъсирини кўрсатмоқда. Глобал молиявий иқтисодий инқироз эса ушбу рақобат кўрсатишни янада кескинлаштирмоқда.

Маълумки мамлакат иқтисодиётининг барқарор изчил узилишига эришишининг асосий омили унинг рақобатдорлигини инобатга олиш керак.

Дар ҳақиқат иқтисодий рақобатбардошлилигини оширишда асосий эътибор мамлакат ҳудудларининг индустриал салоҳиятидан фойдаланиш самарасини юксалтиришга, пировард натижада экспорт тизимини кучайтиришга қаратилмоғи лозим.

Айнан шу йўналишда жаҳон тажрибасидан кенг қўлланилаётган ва ўз самарасини бераётган бир қатор воситалар мавжуд.

Таълим тизимида ўқув ва илмий лаборатория жиҳозлар визуал техника ҳамда технология воситалари жорий этилади. Натижада таълим сифати тубдан яхшилашни бора-бора яхшиланиши талаба ёшларнинг ҳар бир машғулоти амалиёт жараёнида кучаяди.

Темпоневерсия зали ташкил этилиб техника воситалари балан жиҳозланади. Ҳадемай институтларда мультимедия марказлари очилади ҳамда корператив локал тармоғи вужудга келади.

Айнан шу йўналишда жаҳон тажрибасидан кенг қўлланилаётган ва ўз самарасини бераётган бир қатор воситалар мавжуд.

Таълим тизимида ўқув ва илмий лаборатория жиҳозлар визуал техника ҳамда технология воситалари жорий этилади. Натижада таълим сифати тубдан яхшилашни бора-бора яхшиланиши талаба ёшларнинг ҳар бир машғулоти амалиёт жараёнида кучаяди.

Табиатни муҳофаза қилиш

Экология ва атроф муҳитни муҳофази қилиш бўйича ахборот ресурс маркази яратиш ва ривожлантириш масаласи муҳим ҳаётий заруратдир. Уни шакллантириш кенг миқёсда ва мураккаб вазифалардан саналиб, кўплаб куч ва ресурсларни талаб қилинади. Атроф муҳит ва уни муҳофаза қилиш соҳасида яъни илмий-амалий махсулотларнинг яратилиши эса янги нарсаларга замин ҳозирлайди.

Ривожланиш учун таълим конституциясининг (БРТ) амалга ошириш экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш учун янги адабиётларнинг тақдироти бағишланган матбуот анжумани ўтказилди.

Барқарор ривожланиш таълими фанларига ёндашув асосида экологик таълим тарбия ҳар томонлама ривожлантириш келажак авлодлар учун хавфсиз ва барқарор атроф табиий муҳитни таъминлаш табиий ресурслардан самарали фойдаланиш, ижтимоий-иқтисодий ва экологик муаммоларни келиб чиқишини олдини олиши ва уларни бартараф этишга даъват этади.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси халқ таълими ва Олий ўрта таълим вазирликлари мутахассислари томонидан конституциясини амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар режаси ишлаб чиқилди.

Режада асосий эътибор БТТ конституциянинг мақсад ва вазифасини илмий-амалий анжуман ўқув семинарлари, давра суҳбатлари ҳамда мавзу баҳслари орқали кенг тарғиб қилишга қаратилган.

БРТ концепциясини ўрганиш бўйича ресурсларнинг барча табиатни муҳофаза қилиш ҳудудий қўмиталар бу йўналишда ўз фаолиятини бошлаб юбордилар. Қўмитанинг жойлардаги бўлинмалари халқ таълими бошқармалари ҳамда таълим муассасалари, жамот ташкилотлари билан ҳамкорликда БТТ ни амалга ошириш бўйича махсус дастур ва қўшма чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқариш ҳаётга тадбиқ эмокдалар.

Ушбу комплекс рисоланинг қаҳрамони Орзи атмосфера озон қатламини асрашни, уни ҳимоя қилиши тўғрисида кўп сўзлади. Китобда машҳур долзарб мавзу болалар учун тушунарли тилда баён этилади. Азиз тенгдошим сен ҳам ёки чиқинди ахлатларни ёқаётганлигида унинг заҳарли тутуни қаерга

кетиши ҳақида кўп ўйлаб кўрганмисан. Ахир биз табиатда нарсалардан йўқ бўлмайди, йўқдан бор бўлмайди физик қонуниятини мактабда ўқиб ўрганишимиз ку. Сен ёқаётган хазон табиатнинг қай си қисмига бориб албатта ўзининг салбий таъсирини кўрсатади.

БРТ концепциясини ўрганиш бўйича ресурсларнинг барча табиатни муҳофаза қилиш ҳудудий қўмиталар бу йўналишда ўз фаолиятини бошлаб юбордилар. Қўмитанинг жойлардаги бўлинмалари халқ таълими бошқармалари ҳамда таълим муассасалари, жамот ташкилотлари билан ҳамкорликда БТТ ни амалга ошириш бўйича махсус дастур ва қўшма чоратадбирлар режасини ишлаб чиқариш ҳаётга тадбиқ эмокдалар

Хулоса

Республикаимиз кундан-кун чирой очиб бормокда. Шаҳар ва қишлоқ ўртасидаги тафоввут ўз ниҳоясига етказиб барчани топмокда. Ўзбекистон республикаси Президентининг 2012 – йил 27 февралда қабул қилинган қарори билан тасдиқланган “Мустаҳкам оила йили” давлат дастурининг ижросини таъминлаш мақсадида “Мустаҳкам оилар жамият таянчи” мавзуида энг яхши мақолалар, фотосуратлар ва ранг тасвир асарлари республика танловнини эълон қилди. Танлов ғолиблари ва совриндорларига мукофтолар Ўзбекистон Республикасининг йигирма йиллик байрами арафасида топширилди ва уларнинг рўйхати матбуотда эълон қилинди. Деб ёзиб қўйибди. Бундай қувончли имкониятдан кўриб ўқиб қувонмай бўладими киши. Мана шундай имкониятлардан фойда танловда ғолиб чиқш ҳар кимга ҳам насиб қилавермайди.

Бунинг учун таълим олаётган ҳар бир талабага санъат мойиллигини, мавжуд иқтидорлик қобилиятини бойитиб уни назарий амалий, илмий жиҳатдан шакллантириш кабилар мақсади қўйилди. Маълумки гўзаллик оламини нафосат сирларини ўрганиш орқали инсонларга кас олий фазилат, эзгуликка етиклаши борасида бошқа бирор соҳа ўқитувчиси тасвирий мутахассисси бера оладиган вазифани бажара олмайди. Дарҳақиқат, ўқувчи ва ёшларни эстетик ва ахлоқий комолотга етказиш, улраг ҳар томонлама маънавий озуқа бериш санъатшунос ўқитувчиси, профессорларнинг тўрт йил мобайнида ўргатган санъат сирларини тасвирий ва амалий санъат сирларини коллеж талабаларига сидқидилдан ўргатиш мен каби касбий таълим санъатшунос бўлажак ўқитувчисининг зиммасига юклатилганини яхши биламан ва чуқур ҳис қиламан. Шунинг учун, диплом ҳимоямнинг мавзуси “Табиат манзараси” ни чизиш ва ўқитиш услубини танладим. Чунки инсон туғилибдики, табиат билан ошно бўлиб келади. Киши табиатсиз ўзини тасавур қилолмайди. Нафосат куйчиси шоир бўлиб шер тбитмайди, композитор бўлиб қўшиқ басталамайди, аммо ҳаёт таронасини нозик ҳис этиб мўйқаламда жонлантиради. Табиатнинг фусункор чиройи инсонлар билан гўзал, одамларнинг ўзи эса ҳар нарсадан ҳам нафисдир. Ажаб эмаски,

кишилар ҳаёти, меҳнати ва яратган санъати уни мафтун этган бўлса. Ижозат берсаларингиз, энди диплом ишим мавзусини таҳлилий асослашга ўтсам.

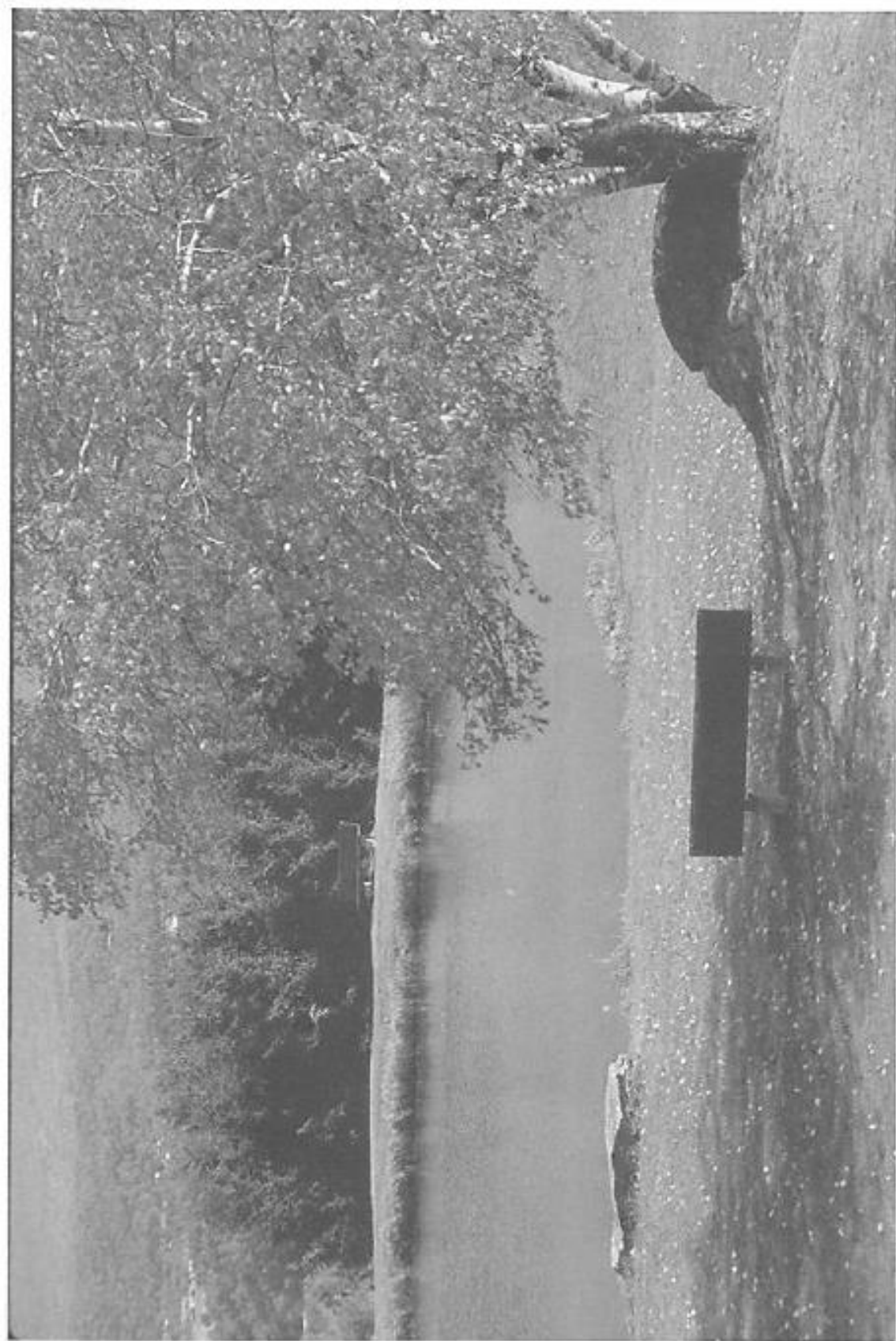
Иллюстрация

www.google.ua

Фойдаланилган адабиётлар

1. Abdiev V. I. «Qadimgi Sharq; tarixi», Toshkent 1965 y.
2. Abdullaev N.U. «San'at tarixi» Tom-1, Toshkent, O'kituvchi, 1986 y. (33-36)
3. Istoriya isskustv zarubejno stran M, 1963, Tom-1. (43-51)
4. Abdullaev N.U. «San'at tarixi» Tom-1, Toshkent, O'qituvchi 1986 y. (38-44)
5. Rempel, Pugachenkova, «Iskusstvo Drevnego Uzbekistana», T. 1976 y,
6. Abdullaev «San'at tarixi», 1-tom Toshkent 1987 y. (163-201)
7. Maltseva. Kuzmina «Istoriya iskusstv» M., 1969 g. (12-36)
8. Yu.Xalmyniskiy «Dorogami legend» M., 1978 g.
9. N.O-ydinov «O'zbekiston tasviriy san'ati tarixidan lavhalar».
10. www. Ziyonet. Uz
11. www. Google.uz
12. www. Lex. uz